

א, יא
ה' אלקי אבותכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר
לכם

יוסף עליכם ככם אלף פעמים: מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם, אלא אמרו לו:
משה, אתה נותן קצבה לברכתנו, כבר הנטיית הקב"ה את אנרהם: אשר אם יוכל איש
למנות וגו' (לך יג, טו). אמר להם: זו משלי היא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם.
צריך ביאור:

- א. מדוע מעתיק בדיבור המתחיל גם את המלים "יוסף עליכם ככם".
ב. "מהו שוב ויברך אתכם" - (א) אין דרכו לפרש את הקושיא שבכתוב. (ב)
אפילו בלי קושיא זו מוכרחים לומר "זו משלי היא כו'", כדי לתרץ את הסתירה
בין ברכת משה לברכת הקב"ה.
ג. "אשר אם יוכל איש למנות וגו'" - מדוע לא הביא את תחלת הכתוב,
"ושמתי את זרעך כעפר הארץ".
ד. מה מוסיפה ברכת משה, והרי ברכתו כלולה ובטלה בברכתו של הקב"ה,
שהיא בלתי מוגבלת.
(בשפתי חכמים מתרץ: "הברכות שלי הם בלי תנאי, אבל הברכות של הקב"ה
הם על תנאי, אם תקיימו המצות והתורה". אבל אין רמז לכך ברש"י).
והביאור:

בדרך הפשט אין סתירה בין ברכתו של משה לברכתו של הקב"ה, כי הריבוי
של ברכת הקב"ה נאמר בדרך השאלה, ואין הכוונה שיהיו ככוכבי השמים, עפר
הארץ או חול הים ממש (שהרי אין מקום בכדור הארץ לריבוי כזה של אנשים),
ולאידך - גם "אלף פעמים" יכול להתפרש (בדרך השאלה) כבלי מספר.

זאת ועוד: ישראל מנו אז שני מיליון נפש בערך, ו"אלף פעמים" ככה הוא
בערך שני ביליון. ולא מסתבר שישראל יתרעמו על משה - היתכן שהוא מברך
אותם שיהיו "רק" שני ביליון נפש.

לכן מקדים "מהו שוב ויברך אתכם", כי מחמת קושיא זו צריכים לומר שמשה
הוסיף מלים אלו כמענה על טענה ושאלה של ישראל.

והטענה היא - "אתה נותן קצבה לברכתנו".

פירוש: על "אשר אם יוכל איש למנות וגו'" מפרש רש"י "כשם שאי אפשר
לעפר להמנות כך זרעך לא ימנה", היינו שהקב"ה בירכם בריבוי מופלג כזה שלא
ימנו אותם, כשם שעפר אינו נמנה (אך אין הכוונה שיהיו רבים כעפר הארץ

(ממש). וזו היתה טענתם של ישראל: מכיון שהקב"ה בירכם בריבוי כזה שבדרך כלל לא סופרים אותו, כיצד אומר משה "ככם אלף פעמים", שכן ימנו אותם? ואף על פי ש"אלף פעמים" יכול להתפרש כריבוי עצום (כנ"ל), הרי זה בכל זאת ענין של קצבה - הם נמנים ונמדדים בערך וביחס למספרם אז ("ככם אלף פעמים").

לכן מביא את הפסוק "אשר אם יוכל איש למנות וגו'", כי התרעומת לא היתה על כמות המספר אלא על כך שמשה הזכיר מספר בשעה שהקב"ה הבטיחם שלא יהיו בגדר מספר.

על זה אמר משה "זו משלי היא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם": גם ברכתו היא "ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם", אלא מכיון שהברכה היא "משלי" (משה אומר אותה), הוא רואה אותה (ובמילא גם מבטאה) עם קצבה, אבל "הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם", הברכה תקויים כפי שהקב"ה מברך.

הדבר מבואר גם בלשון "יוסף עליכם ככם": משה, שהוא בשר ודם מוגבל, אינו יכול "להתעלות" מעל הגבול, ממספר שענינו ראות ("ככם"), ולכן ברכתו היא "יוסף עליכם ככם"; ואילו הקב"ה מבטיח "אשר אם יוכל איש למנות וגו' גם זרעך ימנה", הוא רואה אותם כפי שיהיו לאחר זמן במצב כזה.

לשון חכמים

אמרו לו: משה, חמה נותן קלנה לזרכתנו

כך היא הגירסא בדפוס ראשון, אבל בדפוס שני ובכמה כתבי יד הגירסא היא "אמרו לו למשה", "משה רבינו". ולכאורה כן צריך להיות, שהרי אסור לאדם לקרוא לרבו בשמו כלי תואר של כבוד.

וראה בביאור לרש"י שלח יג, ל.

יינה של תורה

נתבאר לעיל שברכתו של משה מודגשת ההגבלה והמספר של ישראל, מה שאין כן ברכתו של הקב"ה.

והדבר עולה בקנה אחד עם פירושו של האריז"ל כאן, שברכת משה היא מבחינת בינה וברכתו של הקב"ה מבחינת חכמה:

ברכת הקב"ה היא מבחינת חכמה, שבה ישנם "כלים", שהם שרש ההתחלקות וההגבלה, אבל אינם מורגשים, הם בטלים אל האור (כמבואר בחסידות); ואילו ברכת משה היא מבחינת בינה, שם מורגש ה"כלי", וכתוצאה מכך גם ענין ההתחלקות וההגבלה.

שם: זו משלי היא, אבל הוא יצרך אחכס כאשר דבר לכס

יש לשאול: מה מוסיפה ברכתו של משה על ברכתו של הקב"ה, שאין לה קצבה? והרי בכלל מאתים מנה.

יש לומר: ברכת "אם יוכל איש למנות וגו'" קשורה ב"מי מנה עפר יעקב" (בלק כג, י), שהיא נבואה שנאמרה לעתיד לבוא, כפי שפירש רש"י שם: "כתרגומו", ואונקלוס תירגם (שם פסוק ט) "עתידין ד'חסנון עלמא" (ואילו ברכתו של משה היא בהווה).

א, יג

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשכמיכם ואשימם בראשיכם

חכמים: כסופים

המפרשים האריכו בפירוש "כסופים", וכן ביארו מדוע הוציא רש"י תיבת "חכמים" מפשוטה. אבל נראים דברי המפרשים שהגירסא הנכונה היא "אנשים, צדיקים כסופים" (בהשמטת תיבת "חכמים", או שתיבה זו צריכה להיות חלק מדיבור המתחיל דפירוש רש"י הבא: "חכמים נבונים... מה בין חכמים לנבונים כו'"). היינו ש"כסופים" הוא פירוש ל"אנשים" (לא ל"חכמים"). וכן הוא ברוב כת"י (וגם בדפוס ראשון ליתא תיבת "חכמים"), והובא בדרישה לטור חו"מ ס"ז סקט"ו. ויש להאריך בזה.

ונבונים: מצינים דבר מתוך דבר, זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים, חכס דומה לשלחני עשיר, כשמציאין לו דינרין לראות רואה וכשאיין מציאין לו יושב ותוהא. נכון דומה לשלחני חגר, כשמציאין לו מעות לראות רואה וכשאיין מציאין לו הוא מחזר ומציא משלו.

צריך ביאור:

א. על הפסוק (תשא לא, ג) "ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה וכתבונה" פירש רש"י "בחכמה, מה שאדם שומע מאחרים ולמד. וכתבונה, מבין דבר מלבו, מתוך דברים שלמד". וקשה: (א) מדוע חוזר ומפרש כאן תיבת "נבונים". (ב) שם מסתפק הוא בפירושה של המלים "חכמה" ו"כתבונה", ואילו כאן הוא מאריך ומוסיף גם משל.

ב. מה מוסיף המשל בהבנת הענין.

ג. לכאורה אין המשל מכוון לנמשל, שכן הנכון מבין את ה"דבר" החדש על יסוד ה"דבר" הראשון ששמע מאחרים; ואילו במשל "כשאיין מציאין לו הוא מחזר ומביא משלו", היינו שנושא ונותן, ועוד ממעותיו שלו.